

УДК 72.01/.05

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.38.2.15>

РОЛЬ ПРОСТОРОВОЇ МОРФОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТІ МІСТА

Косьмій Михайло Михайлович¹, Гребенюк Іван Васильович²

¹ доктор архітектури, професор,
професор кафедри архітектури та будівництва,
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»,
Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: mykhailo.kosmii@ukd.edu.ua, orcid: 0000-0003-4823-5573

² доктор філософії з архітектури та містобудування,
доцент кафедри дизайну,
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»,
Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: i.grebeniuk80@gmail.com, orcid: 0000-0002-1562-9464

Анотація. У статті досліджується взаємозв'язок просторової морфології міста та культурної пам'яті як ключових чинників у процесі формування його соціокультурної ідентичності.

Мета дослідження полягає у виявленні ролі морфологічної структури міського середовища та символічних носіїв пам'яті в конструюванні ідентичності сучасних українських міст.

Методологія ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує методи архітектурно-містобудівного аналізу, культурологічної інтерпретації, історико-генетичний та порівняльний аналіз, а також елементи концепції «місць пам'яті» П. Нора (P. Nora) і теорії культурної пам'яті Я. Ассмана (J. Assmann). Для обґрунтування результатів застосовано типологізацію матеріальних і нематеріальних чинників міського простору, а також аналіз конкретних прикладів українських міст (Київ, Львів, Івано-Франківськ, Одеса, Харків).

Результати дослідження засвідчили, що просторово-морфологічний каркас міста створює основу для збереження історико-архітектурної спадщини, тоді як культурна пам'ять надає цьому простору символічного змісту. Установлено відмінності в моделях формування ідентичності: Київ, Львів і Харків тяжіють до матеріальної спадщини; Одеса – до нематеріальних культурних кодів; Івано-Франківськ демонструє збалансоване поєднання двох вимірів.

Наукова новизна полягає в розробці концептуальної моделі взаємодії просторової морфології та культурної пам'яті у формуванні соціокультурної ідентичності міста, а також у запропонованій типології чинників (матеріальних і нематеріальних), які впливають на процес ідентифікації міського простору.

Практична значущість результатів полягає в можливості їх використання в стратегіях розвитку міст, зокрема у сфері збереження культурної спадщини, проектування публічних просторів та формування бренду територій. Отримані висновки можуть бути застосовані в практиці архітекторів, урбаністів, культурологів та фахівців із просторового планування для підвищення якості міського середовища та його відповідності ідентифікаційним потребам громади.

Ключові слова: просторова морфологія міста, культурна пам'ять, ідентичність міста, просторова структура, спадщина, символічні значення, міський простір, соціокультурна ідентичність.

ВСТУП

Ідентичність міста є складним багатовимірним феноменом, що формується на перетині просторових, історичних, соціокультурних і символічних чинників. У сучасних умовах глобалізації та уніфікації міського середовища питання збереження й формування унікальної міської ідентичності набуває особливої актуальності. Просторова морфологія міст, що містить планувальну структуру, типологію забудови, історичні шари та візуально-просторову організацію, є матеріальною основою, на якій розгортаються соціальні практики, культурна пам'ять та колективні наративи.

Водночас нематеріальні аспекти, зокрема символічні значення, пам'ять місця, традиції, міські міфи та образи, відіграють не менш важливу роль у створенні власного «образу міста».

В умовах швидких змін постає загроза втратити локальні ідентичності, що формувалися століттями. Вивчення взаємодії між просторовою морфологією та культурною пам'яттю дає змогу зрозуміти, як міський простір впливає на колективну свідомість і як соціокультурні практики можуть змінювати або посилювати просторову структуру.

Вивчення конкретних прикладів українських міст надає можливість виявити спільні та унікальні механізми формування міської ідентичності, що є важливим для подальшого розвитку міської політики, архітектурного проектування й збереження культурної спадщини.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У дослідженні просторової морфології міста значний внесок зробили як архітектори, так й урбаністи, соціологи та географи. Класичні роботи К. Лінча [22] розглядають місто як систему візуально-просторових образів, що формують у свідомості мешканців певну структуру сприйняття, де ключовими елементами є шляхи, вузли, межі, райони та доміанти. К. Норберг-Шульц наголошує на понятті «геній місця», підкреслюючи, що архітектурна форма й простір відображають екзистенційний характер міста [25]. Б. Хіллієр, розвиваючи концепцію *space syntax* [21], аналізує морфологію через логіку взаємозв'язків між просторовими сегментами, що формують умови для соціальної взаємодії. Ці підходи демонструють, що планувальна структура та типологія забудови не лише фізично організовують місто, а й формують досвід його використання, навігацію та поведінкові патерни.

Культурна пам'ять як теоретичне підґрунтя формування ідентичності міста

ґрунтується на працях Д. Генсон, яка трактує пам'ять як соціальний конструкт, що підтримується спільнотою [19]. П. Нора вводить поняття «місць пам'яті», підкреслюючи значення символічно навантажених локацій, що зберігають колективні наративи [24]. Ян та Алейда Ассман розрізняють комунікативну та культурну пам'ять, де остання закріплюється через матеріальні об'єкти, ритуали й інституції [17]. У контексті міста культурна пам'ять проявляється в історичній забудові, топоніміці, монументах, музеях, а також у нематеріальних формах – традиціях, подіях, міфах.

Соціально-культурна ідентичність міського простору розглядається в працях М. Бевза, який аналізує феномен місця як носія автентичності [1], та М. Дьоміна, що пропонує концепцію виробництва простору як соціальної практики [4]. Н. Сосновська наголошує, що простір – це результат взаємодії фізичної реальності, репрезентаційних образів і пережитого досвіду. О. Рибчинський пов'язує міську ідентичність із питаннями влади, комунікації та глобалізаційних процесів [13]. Так, ідентичність міста формується не лише архітектурною структурою, а й культурними сенсами, соціальними процесами та політикою пам'яті.

У сучасних дослідженнях міський простір розглядається як взаємодія матеріального й нематеріального. М. Косьмій та М. Габрель підкреслюють, що простір одночасно проектується (архітектурно) та проживається (через повсякденні практики) [3]. Матеріальні об'єкти міста – будівлі, площі, вулиці – набувають значення лише у взаємодії із символічними інтерпретаціями. Цю думку розвивають культурні географи, зазначаючи, що міський простір є текстом, який «читається» мешканцями [8]. Саме на перетині форми і сенсу виникає ідентичність міста як соціально-культурний конструкт, що змінюється в часі та залежить від історичного досвіду.

МЕТА

Комплексне дослідження ролі просторової морфології та культурної пам'яті в процесах формування соціокультурної ідентичності міста, впливу морфологічної структури – планувальних схем, архітектурних домінант, системи вулиць і публічних просторів – на збереження та трансляцію ідентичності, культурної пам'яті як чинника, що надає місту символічного змісту та формує колективні наративи.

Для досягнення мети дослідження застосовано поєднання аналітичних та

порівняльних методів. Морфологічний аналіз використовується для виявлення просторово-планувальної структури міста, історичних шарів забудови, композиційних домінант та типології вуличних мереж. Просторовий аналіз дає змогу визначити взаємозв'язки між елементами міської структури та їх вплив на сприйняття простору.

Порівняльний метод використовується для аналізу різних міст (Київ, Львів, Івано-Франківськ, Одеса, Харків) з метою виявлення спільних і специфічних механізмів формування міської ідентичності. Кейс-стаді дає змогу глибоко дослідити окремі міські локуси, які є носіями культурної пам'яті та мають символічне значення. Семіотичний підхід застосовується для інтерпретації міських образів, топоніміки, архітектурних стилів і культурних практик як знакових систем.

Також залучено елементи історико-генетичного методу, що допомагає простежити трансформацію міського простору в часі та критичний підхід до аналізу політики пам'яті, яка впливає на офіційні та неофіційні наративи ідентичності. Поєднання цих методів забезпечує комплексний аналіз міста як просторово-культурного феномену, де матеріальна форма та нематеріальні смисли взаємодіють у процесі формування ідентичності.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Просторова морфологія міста є одним із ключових напрямів сучасної урбаністики та архітектурознавства. Поняття морфології міста охоплює вивчення його планувальної структури, форми забудови, мережі вулиць та відкритих просторів, а також взаємозв'язку між архітектурними формами й соціально-культурними процесами. У класичних дослідженнях (К. Лінча, К. Норберг-Шульца, П. Нора) акцент робився на структурному аналізі міського середовища та виявленні закономірностей формоутворення. Сучасні підходи інтегрують морфологію з такими дисциплінами, як культурна географія, соціологія простору, антропологія міста, що дає змогу розглядати просторову форму не лише як результат містобудівної діяльності, а й як соціально-культурний конструкт.

У наукових дослідженнях виокремлюють кілька рівнів просторової морфології:

Планувальна структура – аналіз вуличної мережі, кварталів, транспортних вузлів, що визначають каркас міста [4].

Типологія забудови – вивчення житлових, громадських, промислових і рекреаційних зон, а також їх взаємодії [11].

Просторові домінанти – акцентні архітектурні об'єкти, скульптури, пам'ятники, які виконують роль орієнтирів і символів [6].

Міжпросторові зв'язки – функціональні та візуальні взаємодії між різними зонами міста, що впливають на ідентичність і цілісність міського середовища [15].

Морфологічний аналіз дає змогу простежити історичну динаміку міста: від середньовічних оборонних укріплень та регулярних планувань доби класицизму – до радянських мікрорайонів і сучасних поліцентричних структур. Наприклад, у Києві поєднуються радіально-кільцева система XIX століття та новітні райони з блоковою забудовою. У Львові вулично-квартальна структура середмістя гармонійно інтегрована з модерними районами початку XX століття. Івано-Франківськ демонструє унікальний приклад трансформації фортифікаційної структури в сучасний центр зі збереженою регулярною схемою, а Харків та Одеса розвивалися як міста із чіткими регулярними планами та потужними індустріальними зонами.

Сучасні дослідження просторової морфології виходять за межі суто архітектурного аналізу. Вони містять:

- геоінформаційні системи (GIS) для моделювання та картографування міського простору;

- культурологічні підходи – вивчення символічних значень міського середовища та його впливу на колективну пам'ять;

- соціологічний вимір – дослідження того, як просторові форми визначають способи пересування, комунікації та взаємодії мешканців.

Просторова морфологія не лише відображає історію міста, а й формує його сучасну ідентичність. Вона є основою для стратегій урбаністичного розвитку, збереження спадщини, формування комфортного середовища та інтеграції нових архітектурних об'єктів у міську тканину. Саме тому дослідження морфології сьогодні стає важливим інструментом у проектуванні міського простору, який ураховує як матеріальні, так і нематеріальні аспекти життя міста.

Поєднання матеріального й нематеріального рівнів формує цілісну систему репрезентації культурної пам'яті, що є основою для конструювання міської ідентичності [8].

Приклади українських міст демонструють різні способи інтеграції культурної пам'яті у формування ідентичності. Софійський собор і Печерська лавра в м. Києві демонструють, як матеріальні носії пам'яті поєднуються із символічним значенням майдану Незалежності,

що став простором новітньої політичної ідентичності. У м. Львові багатшарова культурна спадщина (готика, ренесанс, бароко, модерн) в поєднанні з традиціями кавової культури та фестивалями відображає мультикультурну пам'ять міста. Трансформація фортифікаційної структури в сучасні публічні простори поєднана із живою традицією культурних подій, які зберігають локальну пам'ять, демонструються в м. Івано-Франківську. В Одесі міська ідентичність вибудовується навколо наративу «міста біля моря» та індустріально-торговельної спадщини, закріпленої як в архітектурі, так і в літературних та кінематографічних образах. Харків має символічне значення конструктивістської спадщини (Держпром), поєднується із сучасними культурними практиками, що відновлюють урбаністичний простір як носій пам'яті.

Культурна пам'ять у науковому дискурсі розглядається як система колективного збереження й трансляції минулого, що формує основу для соціально-культурної ідентичності. Її концептуальні підвалини були закладені в працях Я. Ассмана, який увів поняття колективної пам'яті та розробив теорію культурної пам'яті як символічно опосередкованої [17]. На відміну від індивідуальної пам'яті, культурна пам'ять зберігає значущі події, символи та наративи у формі, доступній для різних поколінь, забезпечуючи історичну тяглість ідентичності.

Дослідження міської ідентичності вимагає поєднання різних наукових перспектив, оскільки це явище формується на перетині просторових, соціальних та культурних чинників. Архітектурно-урбаністичний підхід дає змогу аналізувати планувальну структуру, типологію забудови, морфологічні особливості міського середовища. Культурологічна перспектива виявляє символічні значення простору, міські наративи, колективну пам'ять і ритуали. Соціологічний підхід допомагає зрозуміти, як міський простір проживається, як мешканці взаємодіють із середовищем, які практики формують почуття місця. Семіотичний аналіз розглядає місто як текст, де матеріальні елементи є знаками, що містять культурні смисли. Такий міждисциплінарний підхід забезпечує цілісне розуміння міської ідентичності як результату взаємодії матеріального та нематеріального.

Міський простір налічує матеріальні (архітектура, планувальна структура, інфраструктура) та нематеріальні (пам'ять, символи, традиції, наративи) компоненти. М. Габрель зазначає [2], що простір не є лише фізичною даністю – він виробляється

через соціальні практики та культурні процеси. Матеріальна форма фіксує історичні контексти, але набуває значення лише тоді, коли включена в систему символічних інтерпретацій. Наприклад, площа може бути просто відкритим простором, але в поєднанні з історичною подією вона стає місцем пам'яті.

Матеріальне й нематеріальне не протистоять одне одному, а формують взаємозалежність: архітектурні форми створюють сцену для соціокультурних практик, а культурні наративи надають архітектурі цінності й легітимності. Ця взаємодія визначає чи сприймає місто як автентичне, живе та значуще.

Міська ідентичність не є статичною, вона формується в процесі взаємодії фізичного середовища, культурної пам'яті та соціальних практик. Ідентичність міста формується через досвід проживання, колективні ритуали, публічні події, офіційні та неофіційні наративи. Суспільство відіграє активну роль у конструюванні ідентичності: мешканці, місцева влада, бізнес, культурні інституції, туристи – усі вони формують образ міста. Важливим є питання політики пам'яті: які об'єкти зберігаються, які реконструюються, які забуваються. Переінтерпретація історії може змінювати міську ідентичність, особливо в містах із багатшаровою культурною спадщиною.

Ідентичність міського простору формується завдяки динамічній взаємодії між матеріальними структурами та історичними наративами. Просторова структура задає каркас, у якому розгортаються історичні події, соціальні практики та культурні значення. Планувальна організація міста впливає на збереження й передання пам'яті, адже саме вулиці, площі, маршрути та міські доміанти стають контекстами для колективних спогадів. Пам'ятні місця функціонують як «якірні точки» ідентичності, забезпечуючи символічну стабільність навіть за умов трансформацій.

У Києві простір історичного Подолу зберігає пам'ять про торгово-ремісниче минуле, тоді як Хрещатик символізує модернізацію та радянську реконструкцію. У Львові середньовічна мережа вулиць і площ поєднується з багатшаровою пам'яттю різних культурних груп (польської, української, єврейської, австрійської). В Івано-Франківську структура «міста-фортеці» збереглася в плануванні ринкової площі та вулиць-променів, що надає місту виразного ідентифікаційного коду.

Водночас історична пам'ять не існує пасивно – вона постійно переінтерпретується.

Наприклад, у Харкові після здобуття незалежності України відбувається декомунізація топоніміки, що змінює символічне наповнення простору, хоча планувальна структура залишається майже незмінною. Так, простір і пам'ять взаємодіють у двох напрямках: матеріальний каркас зберігає можливість пам'яті, а пам'ять переозначає простір.

Ідентичність міста формується через не лише архітектуру та історію, а й повсякденний досвід мешканців. Соціальні практики – прогулянки, святкування, мітинги, комунікація – перетворюють простір на «живу сцену» міського життя. Ті самі місця можуть мати різні значення для різних груп: туристи сприймають площу як атракцію, мешканці – як частину щоденного маршруту, творчі спільноти – як платформу для самовираження. У Львові Ринок є не лише історичним символом, а й активним соціальним простором, де відбуваються фестивалі та події, що підтримують відчуття спільноти. У Києві майдан Незалежності став прикладом простору, де соціальні практики трансформували міську та національну ідентичність. В Івано-Франківську площа Шептицького та пішохідна вулиця Незалежності функціонують як простори взаємодії, що поєднують історію та сучасність. В Одесі Приморський бульвар і Потьомкінські сходи – це не лише архітектурні символи, а й місця зустрічей, прогулянок, туристичних маршрутів, що формують образ міста як відкритого та багатокультурного.

Соціальні практики є гнучкими й здатні адаптувати простір до нових умов. Коли з'являються нові сценарії використання міста (вулична культура, креативні хаби, гастрономічні маршрути), змінюється сприйняття ідентичності. Це демонструє, що ідентичність не є фіксованою – вона формується в процесі взаємодії людей і простору.

Важливим механізмом формування міської ідентичності є політика пам'яті – цілеспрямоване конструювання символічного змісту простору через архітектурні рішення, меморіальні об'єкти, назви вулиць, культурні програми. Урбаністичні політики впливають на те, які історичні наративи підкреслюють, а які замовчують.

У Києві реконструкція Андріївського узвозу, створення публічних просторів на Поштовій площі та меморіальних комплексів (Бабин Яр, Меморіал Героїв Небесної Сотні) формують нові шари ідентичності, поєднуючи історичну пам'ять і сучасну інтерпретацію. У Львові політика збереження історичного середовища робить місто прикладом

успішної інтеграції культурної спадщини в розвиток. У Харкові пострадянська модерністська спадщина (площа Свободи, Держпром) поступово переосмислюється як цінність, що відображає унікальність міста. В Одесі поєднуються стратегії збереження багатонаціональної ідентичності та розвиток туристичної інфраструктури.

Проте політика пам'яті може бути конфліктною: різні групи суспільства мають власні бачення минулого. Декомунізація, відновлення втрачених пам'яток, встановлення нових монументів або перейменування вулиць – усе це є боротьбою за право визначати, якою має бути ідентичність міста. Режими пам'яті (офіційний, колективний, локальний, альтернативний) взаємодіють, створюючи багаторівневу символічну значущість.

Вплив ідеології та культури на специфіку міського середовища виявляється через кілька вимірів:

- стимулювання виробництва культурного продукту та створення робочих місць у суміжних галузях;
- пожвавлення соціальної активності та відновлення втрачених складових міського простору;
- конструювання позитивного іміджу міста;
- подолання соціальних та просторових дисфункцій.

У сучасних умовах місто, подібно до інших поселень, розглядається як результат цілеспрямованого формотворення простору, у якому реалізуються життєдіяльні практики людини відповідно до просторово-часових обставин. Місто постає базовим носієм просторової структури, зорієнтованої на людину, однак, попри чітко окреслені межі та функціональність, воно не є самодостатнім організмом. Міський простір взаємопов'язаний з іншими територіями, формуючи урбанізовану систему та частину глобального середовища. Внутрішня організація міста поєднує відносно автономні елементи та багаторівневі комунікаційні зв'язки, що підкреслює його складну багатофункціональність.

Місто та його простір завжди були синтезом матеріальних і нематеріальних процесів, інтегрованих у систему комунікацій. Матеріальний вимір репрезентує стаціонарні процеси та інфраструктурні зв'язки (шляхи, транспорт, інженерні мережі), тоді як нематеріальний рівень забезпечує семантичну цілісність міського середовища. Саме існування духовного чи культурного центру історично надавало населеному пункту статус міста, визначаючи його нематеріальні функціональні

параметри як фактор залучення й утримання мешканців у межах цього простору.

Якщо матеріальний складник базується на фізичних процесах і комунікаційних інфраструктурах, то нематеріальна – надає їм ціннісного виміру, будучи важливим елементом комунікації [8]. Віра, символи та асоціативна пов'язаність індивіда з міським простором формують нематеріальні зв'язки, які сприяють розумінню потреб розвитку та підтриманню територіальної ідентичності. Саме вони забезпечують формування символічного набору, що в підсумку трансформується у своєрідний «бренд» міста як ідеального простору.

Соціально-культурна ідентичність міського простору є багаторівневим явищем, яке поєднує матеріальні форми середовища та символічні смисли, закріплені у свідомості його мешканців. Вона визначається не лише архітектурно-просторовою морфологією міста, а й культурною пам'яттю, соціальними практиками, ритуалами та повсякденними сценаріями використання простору. Вона є похідною від культурної пам'яті. Формується через механізми колективного запам'ятовування та переосмислення символічних об'єктів. Зміни в міському просторі – перейменування вулиць, демонтаж монументів, створення нових громадських просторів – безпосередньо впливають на переосмислення ідентичності. Так, міста є «живими організмами», де культурна пам'ять і сучасні практики взаємодіють, формуючи нові ідентифікаційні контексти.

Міста є центрами концентрації людської діяльності, у яких взаємодіють матеріальні та нематеріальні чинники, породжуючи як позитивні, так і негативні наслідки. Урбанізаційні процеси в різні історичні періоди зумовлювали виникнення так званих міських хвороб – явищ соціального насильства та суспільних патологій. У контексті надмірної скупченості населення відбувалася дезінтеграція локальних спільнот, послаблення соціальних зв'язків та втрата відчуття колективної належності, що, своєю чергою, породжувало атмосферу відчуженості та роз'єднаності. Водночас особливе значення в протидії таким явищам належить культурі, яка виконує функцію формування ціннісних орієнтирів, продукує символи та образи, що сприяють ідентифікації мешканців із міським простором.

Так, просторову морфологію, культурну пам'ять та ідентичність міста неможливо аналізувати ізольовано – вони взаємопов'язані. Матеріальна структура створює умови для формування пам'яті, пам'ять надає простору

символічного змісту, а їх взаємодія формує унікальний «образ міста», який визначає його ідентичність.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що просторово-морфологічна структура міста та культурна пам'ять є взаємопов'язаними чинниками формування його соціально-культурної ідентичності. Морфологія забезпечує матеріальний каркас, у якому відображаються історичні етапи розвитку, типологія забудови, система вулиць і публічних просторів. Водночас культурна пам'ять надає цим елементам символічних значень, інтегруючи в міський простір колективний досвід, традиції та наративи.

Аналіз прикладів українських міст засвідчив різні моделі взаємодії цих чинників. Київ, Львів та Харків зберігають ідентичність насамперед через матеріальну спадщину, яка підкріплюється нематеріальними практиками. Одеса демонструє переважання нематеріальних культурних кодів (гумор, літературні й театральні образи), що формують її унікальний імідж. Івано-Франківськ є прикладом збалансованого поєднання просторової морфології та культурної пам'яті, де історичний каркас і сучасні культурні практики взаємно підсилюють одне одного.

Отже, ідентичність міста не може бути зведена лише до матеріального чи нематеріального виміру. Вона є результатом динамічної взаємодії морфологічних структур і культурної пам'яті, що визначає як збереження спадковості, так і можливість трансформацій. Усвідомлення цього взаємозв'язку має принципове значення для сучасних урбаністичних стратегій, оскільки дає змогу не тільки зберігати історико-культурну цінність міських просторів, а й формувати нові сенси, релевантні для сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Бевз М.С. Проблеми інтеграції історико-архітектурної спадщини у сучасну міську морфологію. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Архітектура», 2014. № 789. С. 36–42.
- [2] Габрель М. Місто і пам'ять: соціально-культурні трансформації в урбаністичному просторі України. Одеса : Астропринт, 2020. 198 с.
- [3] Габрель М.М., Косьмій М.М. Емоційна складова у формуванні образу міста. *Науковий вісник будівництва: Наук.-техн. збірник / Відпов. Ред. В.П. Сопов*. Харків : ХНУБА. 2019. Вип. 4/98. С. 79.
- [4] Дьомін М., Сивий С. Урбаністична ідентичність та просторові трансформації міст України.

Містобудування та територіальне планування. 2015. № 56. С. 14–22.

[5] Жук І. Міська ідентичність у просторових трансформаціях пострадянських міст. Львів : Видавництво ЛНУ, 2015. 212 с.

[6] Колосок А. Міські простори як носії колективної пам'яті: український контекст. *Вісник ХДАДМ. Серія «Мистецтвознавство та архітектура»*. 2020. № 2. С. 47–55.

[7] Космій М.М. Християнські засади правової та архітектурно-містобудівної діяльності в Україні. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2019. С. 105.

[8] Космій М.М., Габрель М.М. Унікальність простору міста. Аналіз і використання в управлінні його розвитком. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. Ред. М. М. Дьомін. Київ, КНУБА, 2019. Вип. 53. С. 153.*

[9] Криворучко Ю.С. Просторово-планувальна структура та культурна ідентичність українських міст. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2019. № 12. С. 58–67.

[10] Мельник А. Ідентичність і просторові практики: українські міста у ХХІ столітті. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Культурологія»*. 2018. № 2. С. 75–83.

[11] Осиченко Г.О. Модель естетичного сприйняття міського середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. Київ : КНУБА. 2012. Вип. 29. С. 263–270.*

[12] Папета О. Культурна пам'ять у міському просторі: теоретичні підходи та український контекст. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2019. № 41. С. 55–64.

[13] Рибчинський О. Формування ідентичності міського простору в умовах культурних трансформацій. *Вісник Львівської політехніки. Серія «Архітектура»*. 2017. № 872. С. 101–108.

[14] Сосновська Н. Пам'ять і простір: символічні виміри міської ідентичності. *Наукові записки Інституту культурології НАН України*. 2021. № 24. С. 33–42.

[15] Тимошенко В. І. Архітектурна морфологія міста: історико-теоретичний аналіз. Харків : ХНАМГ, 2010. 280 с.

[16] Трачук Л. Урбаністичні простори пам'яті в культурі сучасної України. *Культурологічна думка*. 2016. № 9. С. 124–133.

[17] Assmann, J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press, 2011.

[18] Eremia M., Toma L., Sanduleac M. The Smart City Concept in the 21st Century. *Procedia Engineering*. 2017. Vol. 181. P. 12–19. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.02.357>.

[19] Hanson J.W. The Urban System of Roman Asia Minor and Wider Urban Connectivity / *Settlement, Urbanization, and Population* / A. Bowman and A. Wilson, 2011. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199602353.003.0009>.

[20] Harris C. D., Ullman E. L. The Nature of Cities. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1945. Vol. 242. P. 11.

[21] Hillier B. Can streets be made safe? *Urban Design International*. 2004. Vol. 9(1), P. 31–45. <https://doi.org/10.1057/palgrave.udi.9000079>

[22] Lynch K. *City Sense and City Design: Writings and Projects of Kevin Lynch* (Tridib Banerjee and Michael Southworth, editors). Cambridge MA and London : MIT Press, 1990. URL: <http://www.csiss.org/classics/content/62>.

[23] Montgomery C. *Happy City. Transforming Our Lives Through Urban Design*, 2013. 369 p. URL: <http://testlib.meta.ua/book/335885/read/>.

[24] Nora P. *Les lieux de mémoire : y 3 т. Paris : Gallimard, 1984–1992.*

[25] Norberg-Schulz C. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli, 1980.

REFERENCES

[1] Bevez, M.S. (2014). Problemy intehratsii istoriko-arkhitekturnoi spadshchyny u suchasnu miskuu morfolohiiu [Problems of integrating historical-architectural heritage into modern urban morphology]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya "Arkhitektura"*, (789), 36–42. [in Ukrainian].

[2] Habrel, M. (2020). Misto i pam'iat: sotsialno-kulturni transformatsii v urbanistychnomu prostori Ukrainy [City and memory: Socio-cultural transformations in the urban space of Ukraine]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].

[3] Habrel, M.M., & Kosmii, M.M. (2019). Emotsiina skladova u formuvanni obrazu mista [The emotional component in the formation of the city's image]. *Naukovyi visnyk budivnytstva*, 4(98), 79. [in Ukrainian].

[4] D'omin, M., & Syvyi, S. (2015). Urbanistychna identychnist ta prostorovi transformatsii mist Ukrainy [Urban identity and spatial transformations of Ukrainian cities]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*, (56), 14–22. [in Ukrainian].

[5] Zhuk, I. (2015). Miska identychnist u prostorovykh transformatsiiakh postradianskykh mist [Urban identity in spatial transformations of post-Soviet cities]. Lviv: Vydavnytstvo LNU. [in Ukrainian].

[6] Kolosok, A. (2020). Miski prostory yak nosii kolektyvnoi pam'iat: ukrainskyi kontekst [Urban spaces as carriers of collective memory: The Ukrainian context]. *Visnyk KhDADM. Seriya "Mystetstvoznavstvo ta arkhitektura"*, (2), 47–55. [in Ukrainian].

[7] Kosmii, M.M. (2019). Khrystyianski zasady pravovoi ta arkhitekturno-mistobudivnoi diialnosti v Ukraini [Christian foundations of legal and urban-architectural activity in Ukraine]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte. [in Ukrainian].

[8] Kosmii, M.M., & Habrel, M.M. (2019). Unikalnist prostoru mista. Analiz i vykorystannia v upravlinni yoho rozvytkom [Uniqueness of urban space: Analysis and use in development management]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*, (53), 153. Kyiv: KNUBA. [in Ukrainian].

[9] Kryvoruchko, Yu.S. (2019). Prostоровo-planuvanna struktura ta kulturna identychnist ukrainskykh mist [Spatial-planning structure and cultural identity of Ukrainian cities]. *Arkhitekturnyi visnyk KNUBA*, (12), 58–67. [in Ukrainian].

[10] Melnyk, A. (2018). Identychnist i prostorovi praktyky: ukrainski mista u XXI stolitti [Identity and spatial practices: Ukrainian cities in the 21st century]. *Visnyk KNUKIM. Seriya "Kulturolohiia"*, (2), 75–83. [in Ukrainian].

[11] Osychenko, H.O. (2012). Model estetychnoho spryiniattia miskoho seredovyscha [Model of aesthetic perception of the urban environment]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*, (29), 263–270. Kyiv: KNUBA. [in Ukrainian].

[12] Papeta, O. (2019). Kulturna pam'iat u miskomu prostori: teoretychni pidkhody ta ukrainskyi kontekst [Cultural memory in urban space: Theoretical approaches and Ukrainian context]. *Visnyk KNUKIM. Seriya "Mystetstvoznavstvo"*, (41), 55–64. [in Ukrainian].

[13] Rybchynskyi, O. (2017). Formuvannia identychnosti miskoho prostoru v umovakh kulturnykh transformatsii [Formation of urban space identity in conditions of cultural transformations]. *Visnyk Lvivskoi politekhniki. Seriya "Arkhitektura"*, (872), 101–108. [in Ukrainian].

[14] Sosnovska, N. (2021). Pam'iat i prostir: symvolichni vymiry miskoi identychnosti [Memory and space: Symbolic dimensions of urban identity]. *Naukovi zapysky Instytutu kulturolohi NAN Ukrainy*, (24), 33–42. [in Ukrainian].

[15] Tymoshenko, V.I. (2010). *Arkhitekturna morfolohiia mista: istoryko-teoretychnyi analiz* [Architectural morphology of the city: Historical and theoretical analysis]. Kharkiv: KhNAMH. [in Ukrainian].

[16] Trachuk, L. (2016). Urbanistychni prostory pam'iaty v kulturi suchasnoi Ukrainy [Urban memory spaces in the culture of contemporary Ukraine]. *Kulturolohichna dumka*, (9), 124–133. [in Ukrainian].

[17] Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].

[18] Eremia, M., Toma, L., & Sanduleac, M. (2017). The smart city concept in the 21st century. *Procedia Engineering*, 181, 12–19. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.02.357> [in English].

[19] Hanson, J.W. (2011). The urban system of Roman Asia Minor and wider urban connectivity. In A. Bowman & A. Wilson (Eds.), *Settlement, Urbanization, and Population* (pp. 229–258). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199602353.003.0009> [in English].

[20] Harris, C.D., & Ullman, E.L. (1945). The nature of cities. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 242, 11–21. [in English].

[21] Hillier, B. (2004). Can streets be made safe? *Urban Design International*, 9(1), 31–45. <https://doi.org/10.1057/palgrave.udi.9000079> [in English].

[22] Lynch, K. (1990). *City Sense and City Design: Writings and Projects of Kevin Lynch* (T. Banerjee & M. Southworth, Eds.). Cambridge, MA: MIT Press. Retrieved from: <http://www.csiss.org/classics/content/62>. [in English].

[23] Montgomery, C. (2013). *Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design*. London: Penguin. Retrieved from: <http://testlib.meta.ua/book/335885/read/> [in English].

[24] Nora, P. (1984–1992). *Les lieux de mémoire* (Vols. 1–3). Paris: Gallimard. [in English].

[25] Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli. [in English].

ABSTRACT

Kosmii M., Grebeniuk I. The Role of Urban Morphology and Cultural Memory in Shaping City Identity

The article examines the interrelation between the urban spatial morphology and cultural memory as key factors in the process of shaping the socio-cultural identity of a city.

The purpose of the study is to identify the role of morphological structure of the urban environment and symbolic carriers of memory in constructing the identity of contemporary Ukrainian cities.

Methodology is based on an interdisciplinary approach that combines methods of architectural and urban planning analysis, cultural interpretation, historical-genetic and comparative analysis, as well as the concepts of "lieux de mémoire" (P. Nora) and cultural memory theory (J. Assmann). The results are substantiated through the typologization of material and intangible factors of urban space, and by analyzing specific cases of Ukrainian cities (Kyiv, Lviv, Ivano-Frankivsk, Odesa, Kharkiv).

Results demonstrate that the spatial and morphological framework of the city provides the foundation for preserving historical and architectural heritage, while cultural memory assigns symbolic meanings to this space. Different models of identity formation were identified: Kyiv, Lviv, and Kharkiv rely primarily on material heritage; Odesa emphasizes intangible cultural codes; Ivano-Frankivsk represents a balanced combination of both dimensions.

Scientific novelty lies in the development of a conceptual model of interaction between urban morphology and cultural memory in shaping the socio-cultural identity of the city, as well as in the proposed typology of material and intangible factors that influence the identification of urban space.

Practical relevance of the results is determined by their applicability in urban development strategies, particularly in heritage preservation, public space design, and territorial branding. The findings can be used by architects, urban planners, cultural theorists, and spatial planning specialists to improve the quality of urban environments and their alignment with the identity needs of local communities.

Keywords: urban morphology, cultural memory, city identity, spatial structure, heritage, symbolic meanings, urban space, socio-cultural identity.

AUTHOR'S NOTE:

Kosmii Mykhailo, Doctor of Architecture, Professor, Professor at the Department of Architecture and Construction, Higher Educational Institution "King Danylo University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: mykhailo.kosmii@ukd.edu.ua, orcid: 0000-0003-4823-5573.

Grebeniuk Ivan, PhD in Architecture and Urban Planning, Associate Professor at the Department of Design, Higher Educational Institution "King Danylo University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: i.grebeniuk80@gmail.com, orcid: 0000-0002-1562-9464.

Стаття подана до редакції: 13.10.2025.

Стаття прийнята до опублікування: 07.11.2025.

Стаття опублікована: 20.11.2025.